

ȘCOALA DE ARTE FRUMOASE DIN TIMIȘOARA (1933-1942)

Ileana Pintilie

Începuturile

Când prin decizia Ministerului Instrucțiunii Publice Școala de arte frumoase din Cluj se muta la 14 iulie 1933 în Timișoara, ea se afla de fapt în pragul destrămării. Înființată cu opt ani înainte, în 1925, în vederea ridicării nivelului artistic din Transilvania, Școala din Cluj era a treia instituție superioară de artă, cu statut de Academie, din țară, înscriindu-se după cele cu mai veche tradiție din Iași și București. Rolul important pe care l-a jucat în formarea unei generații de artiști, animând viața culturală a Clujului și pregătind un public capabil să recepteze valorile de artă plastică, nu poate fi contestat. Învățământul artistic se desfășura sub îndrumarea unor tineri și entuziaști profesori, care erau totodată și niște valoroși artiști, precum Catul Bogdan, Romul Ladca, Anastase Demian și Aurel Ciupe. Coeziunea grupului era asigurată de pictorul Alexandru Popp, venit la conducerea instituției cu o remarcabilă experiență pedagogică.

În ciuda rezultatelor rodnice obținute în cursul a opt ani de funcționare, ministerul de resort hotărăște prin legea specială privitoare la învățământ din 1932, lichidarea școlii din motive de reduceri bugetare, deși aceasta se susținuse până atunci dintr-o subvenție minimă acordată din bugetul "extraordinar" al statului. Din fericire însă, un grup de intelectuali timișoreni însuflețiți de idealuri culturale (amintim pe Sever Bocu, Pompiliu Ciobanu, Coriolan Băran, Ioachim Mioia, Sabin Evuțianu, Cornel Liuba) aveau să ofere condițiile necesare funcționării Școlii clujene la Timișoara: o subvenție, un local în care să se desfășoare cursurile și completarea corpului didactic.

Mutarea Academiei de *belle-arte* din Cluj la Timișoara provoca dezamăgirea intelectualilor din capitala Transilvaniei, care își exprimă nemulțumirea în presă. Astfel, într-un articol intitulat „Școala de arte frumoase părăsește Clujul” (în *Gând românesc*, an 1, nr. 3-4, 1933) scriitorul Ion Chinezu nota cu amărăciune aceste rânduri: „Nu știu ce duh de nestatornicie face ca școala să fie smulsă din mediul în care s-a plămădit și pusă pe drumuri spre un destin necunoscut. [...] Academia de arte frumoase nu se poate imagina fără colaborarea Universității. Învățământul artistic nu se poate dispensa de studiul anatomiei, al esteticii și istoriei artelor, studii pentru care, la Cluj, școala de arte frumoase avea la îndemână universitari specialiști pe care nu vedem bine de

unde ar putea sa-i recruteze Timișoara, de crearea unor catedre de specialitate numai pentru nevoile școlii neputând să fie vorba. [...] Cu greu se va închea acolo ceea ce face însăși viața oricărei mișcări artistice: atmosfera de însuflețire și receptivitate, izvorâtă aici din lumea ei universitară, din viața de teatru, din acel început de pinacotecă care este colecția Cioflec [...].”

Rezerva din punct de vedere cultural față de Timișoara era întemeiată: în 1933 exista în învățământul superior de aici doar Școala Politehnică, orașul fiind eminentamente industrial și comercial. Artiștii, puțini la număr, treceau aproape neobservați în acest mediu dominat mai degrabă de un spirit mercantil. Existau desigur și aici unele tentative de organizare ale „aspiranților” spre artele frumoase, cum era de pildă asociația „Amicii Artelor” (1926), întemeiată de fostul prefect Anton Bogdan, urmărind înființarea unei școli de artă. Cu timpul această asociație a devenit societatea „Academia Artelor Frumoase”, care fără să renunțe la ideea școlii, a elaborat chiar un proiect de învățământ artistic. Rezultatul acestor încercări s-a limitat însă la câteva cursuri libere, cu durata de două luni și rămase fără ecou. În articolul citat, Ion Chinezcu anticipa de fapt istoria zbuciumată a acestei școli, transplantată într-un mediu mai puțin prielnic și supraviețuind cu greu atât din pricina lipsurilor materiale, cât și a unei ambianțe receptive.

Probleme de învățământ și de organizare

Mutată în 1933 la Timișoara, școala de arte frumoase se menținea de grad superior, fără a purta titlul de Academie. Existau două secții - pedagogică și artistică - iar absolvenții deveneau fie profesori de desen, fie artiști liber profesioniști. Condiția esențială de admitere pentru prima secție era prezentarea diplomei de bacalaureat, iar pentru cea de-a doua se lua în considerare și alte diplome. Examenul de admitere consta dintr-o probă scrisă „cu un subiect general din domeniul artei” și un desen în cărbune.

Învățământul, cu durata de patru ani, se desfășura după o programă în care materiile de bază, pentru primii doi ani de studiu, erau ”desenul figural, după antic și după natură”, sculptura și desenul decorativ. Ultimii doi ani presupuneau o specializare, studenții având posibilitatea să aleagă fie desen - pictură în ulei, fie sculptură. Studiile erau completate cu noțiuni de arhitectură și de artă decorativă.

Cursurilor practice li se adăugau cunoștințe teoretice din domeniul istoriei artelor, al anatomiei plastice, esteticii, istoriei culturii universale, geometriei descriptive, precum și pedagogiei.

Studenții secției artistice erau obligați să frecventeze, ca și ceilalți, toate cursurile, dar puteau să nu susțină examene la disciplinele teoretice. La absolvire nu primeau diplomă ci numai un certificat, care le permitea să facă parte din organizațiile și societățile artistice și să expună la saloanele oficiale. Câțiva dintre profesorii Academiei clujene au venit la Timișoara spre a-și continua activitatea: directorul Alexandru Popp (la catedra de desen), Romul Ladea (la sculptură) și

Catul Bogdan (la artă decorativă). Corpul profesoral s-a completat cu încă doi artiști valoroși: Iuliu Podlipny și Aurel Popp, amândoi la catedra de desen. Spre deosebire de pictorul sătmărcan, care numai după un an avea să părăsească școala, Iuliu Podlipny va rămâne fidel intereselor instituției, desfășurându-și activitatea pedagogică de-a lungul câtorva decenii.

Disciplinele teoretice aveau loc sub îndrumarea unor profesori locali : Ioachim Miloia (istoria artelor și estetica), inginerul Victor Vlad (geometrie descriptivă și perspectivă), I. Munteanu (anatomic plastică), Cornel Liuba (noțiuni de arhitectură), Atanase Popovici (pedagogie).

Ca secretar al Școlii de arte frumoase din Timișoara a fost angajat Ștefan Gomboșiu, un devotat al școlii pe care a slujit-o și în calitate de profesor. Nu este de neglijat nici activitatea sa publicistică, susținută în presa locală (cronici plastice, articole cu subiecte din istoria artei sau cu caracter informativ prin care făcea cunoscută viața școlii), acțiune utilă pentru că atrăgea atenția opiniei publice asupra fenomenului artistic. Anumite schimbări în componența corpului profesoral s-au efectuat de-a lungul anilor: în 1935 Al. Popp demisionează din funcția de director, din cauza vârstei înaintate, rămânând însă profesor. În locul său la conducerea școlii este numit inginerul Victor Vlad, iar câțiva ani mai târziu, director devine R. Ladea. În anul universitar 1935-1936 cursurile se desfășurau astfel: desen an I și II - Iuliu Podlipny; pictura an III și IV - Al. Popp; artă decorativă - Catul Bogdan; sculptură - Romul Ladea. În anii următori (1936, 1937) printre profesorii Școlii de arte frumoase timișorene se numărau și Aurel Ciupe și A. Dcmian, care își începuseră activitatea didactică la Academia din Cluj.

Școala din Timișoara era subvenționată de Primăria orașului (500 000 lei anual) și de Prefectura județului (200 000 lei), dar primea o mică subvenție și din partea statului, (200 000 lei) din care se efectua plata salariilor pentru catedrele de desen (Al. Popp) și de sculptură (R. Ladea), pentru personalul administrativ și cel de serviciu.

Localul oferit pentru Școala de arte frumoase, inadecvat și destul de nesigur, consta din câteva săli închiriate provizoriu de la Auto-Club R. R. Banat - Crișana. Cursurile teoretice aveau loc, tot provizoriu, în câteva săli ale Școlii Politehnice.

Studentii

O parte dintre studenții Școlii timișorene erau dintre aceia care își începuseră cursurile la Cluj și care veniseră să-și încheie studiile și să obțină diploma la Timișoara. Dintre aceștia amintim pe Tasso Marchini (absolvent în 1934), Virgil Mihulin, Constantin Dinu-Ilea, Cornel Cenan, Kós András. Numărul lor s-a completat cu alții, dintre care unii aveau să devină adevărați artiști: Ștefan Szöny, Lucia Piso, Maria Kiraly-Ciupe, Simion Mărcuș, Valentina Pinteia, Aurel Chira.

Majoritatea studenților proveneau din categorii sociale modeste și cu greu reușeau să se susțină de-a lungul anilor în școală, drept care obțineau adesea scutiri de taxe. Ministerul Instrucțiunii Publice acorda cinci burse studenților merituoși și săraci.

Rezultatul fiecărui an de studiu devenea vizibil în expozițiile de la sfârșit de an deschise de obicei în sala Palatului Cultural (fost cinema „Select”). O parte din lucrările cele mai izbutite, executate de studenți în cursul anului, au fost prezentate publicului prin intermediul reproducerilor apărute sistematic în ziarul *Fruncea*, în cursul anului 1935. O experiență importantă, dar din păcate rămasă fără urmări, a fost colonia de vară, organizată în 1935 la Oravița, prin strădania lui Ștefan Gomboșiu. Din inițiativa și cu ajutorul material al acestuia studenții au locuit pe timpul verii la Oravița, lucrând în „plein-air“ după modelul, devenit celebru, al coloniei de la Baia Mare. Bani necesari întreținerii tinerilor, procurării de materiale, ar fi fost obținuți de către profesorul-organizator în urma executării unei sculpturi pentru oraș. (M. I., „Povestea coloniei de vacanță a Școlii de Arte Frumoase“, în *Fruncea*, an I, nr. 28, 1935).

Gomboșiu avea intenția să organizeze (după cum singur mărturisea în articolul „O colonie de pictură la Oravița“, apărut în *Fruncea*, același număr citat mai sus) o colonie anuală la care să participe și studenți de la București și Iași, cu scopul de a crea o comunicare între studenții diferitelor academii, viitorii artiști ai țării. Ștefan Gomboșiu se folosea, în articolul său, de modelul oferit de Tonitza, care, în vara anului 1935, decorase împreună cu studenții schitul Durău. Activitatea în colonia de la Oravița s-a încheiat cu o expoziție formată din aproape 80 de lucrări. Dar din motive lesne de înțeles, dacă ne gândim la mijloacele de care dispunea școala, experiența nu s-a mai repetat, spre regretul studenților și al profesorilor.

Expoziția din 1934, deschisă la finele anului universitar, o adevărată mișcare artistică cu scop demonstrativ, reunea în același spațiu absolvenți ai Școlii de arte frumoase clujene cu actuali studenți timișoreni, dovedind în primul rând continuitatea instituției și, prin incontestabila calitate artistică, existența unei generații de tineri artiști ardeleni. Participanți la expoziție au fost: Tasso Marchini, Letiția Munteanu, Nicolae Brana, Ion Vlasiu (cu pictură și sculptură). Constantin Dinu-Ile, Fülöp Antal, Olga Branișce, Eugenia Herbay, Ioan Gavrilă, Petre Abrudan, Emeric Hajos, Irma Brosz, Ernő Szervatiusz, Lucia Piso (sculptur[]), Carol Kudelasz și Ștefan Gomboșiu.

Statutul Școlii de arte frumoase. Transformarea ei în Școală de arte decorative

Examenul de diplomă consta în câteva probe practice: desen în cărbune (nud), portret, compoziție și tors (pictură sau sculptură, în funcție de specialitatea aleasă în anii III-IV), în urma cărora absolvenții primeau diplome de profesor de desen sau certificate de artiști liber profesioniști. Cum statutul Școlii de arte frumoase din Timișoara era destul de nesigur, adesea diplomele nu erau recunoscute, iar tinerii artiști se loveau neconținut de greutatea, situația rămânând echivocă.

Abia prin decizia ministerială din 20 iunie 1939 soarta instituției se va clarifica, fiind considerată de la acea dată ca o școală particulară și în consecință fără nici unul din drepturile conferite academiilor de stat. Absolvenților nu li se recunoșteau studiile și nu puteau ocupa posturi de profesor de desen. Forurile superioare considerau suficientă existența a două academii de artă în țară, ignorând rolul de ferment artistic pe care școala de arte frumoase îl deținea pentru Banat și chiar pentru Transilvania.

În încercarea de a salva instituția, găsim-o o justificare practică legată de profilul orașului, profesorii propun, încă din 1937, înființarea unei secții de artă aplicată, în care să se studieze: ceramica, metalul, sculptura decorativă, mobilierul, arhitectura de interior, afiș, grafică și decorație de carte precum și, eventual, o secție de pictură religioasă, căci comenzile nu lipseau. Ideea creării unei secții de arte decorative nu era complet nouă. Încă din 1930, Ioachim Miloia, directorul muzeului local, propunea într-un articol „O Academie de Arte Frumoase la Timișoara ?”, apărut în „Analele Banatului”, an III, nr. 2, 1930, înființarea unei școli de artă în capitala Banatului. Oraș industrial, Timișoara părea locul cel mai potrivit pentru dezvoltarea unui centru artizanal. Prostul gust sau neglijența față de produsele de larg consum demonstrau cu prisosință lipsa artiștilor decoratori. Miloia propunea chiar un program pentru o școală de curs mediu, în care formarea să dureze patru ani. La absolvire tinerii puteau primi „patenta profesională”, în cazul în care doreau să-și deschidă atelier, sau își puteau urma mai departe studiile la academiile din țară, în care caz ele deveneau echivalente cu cele ale cursului inferior al acestor academii.

Spre deosebire de proiectul lui Miloia, profesorii școlii timișorene doreau ca aceasta să rămână de grad superior, un fel de *Kunstgewerbe Hochschule* și să pregătească „decoratori” pentru teatru, desenatori pentru „institutele de artă grafică”, decoratori de interioare, conducători de ateliere de olărie artistică, creatori de modele pentru fabricile de porțelan sau pentru manufacturile de țesături, în sfârșit, sculptori decoratori. Există chiar propunerea ca o parte din absolvenți să devină măștri de lucru manual în învățământul secundar.

S-a elaborat o programă care prevedea pentru primii doi ani de studiu cursuri generale de artă plastică: desen „după antic” și „după natură”, modelaj, studii pentru compoziții decorative: pentru ultimii doi ani se urmărea specializarea la una din cele patru secții existente: pictură decorativă, sculptură decorativă, arhitectură de interior, grafică. Dorința de a înființa o astfel de școală de arte industriale era perfect legitimă: încă în jurul lui 1900, începând cu „Jugendstil”, apoi Bauhaus și „Art Deco” din perioada interbelică, decorația interioară, afișul și grafica de carte, ca și artele decorative, trecuseră de la periferia artei în centrul preocupărilor artiștilor europeni. Asemenea școli existau deja în mai multe centre culturale, chiar și la Budapesta se înființase pe la sfârșitul secolului al XIX-lea „Școala Superioară de Arte Industriale”.

La proiectul de reformare a școlii de arte frumoase din Timișoara avea să adere și Ministerul Instrucțiunii Publice, care în 1941 decidea transformarea acesteia în școală de arte decorative, în scopul formării unor :

„1. artiști capabili sa creeze modele pentru toate industriile care se referă la decorul casei cât și al străzii.

2. pictori și sculptori capabili să aducă arhitecturii o inteligentă colaborare, cu un cuvânt de a da absolvenților discipline cu caracter artistic practic, întru ridicarea industriei pe plan artistic“.

Transformarea școlii de arte frumoase în școală secundară de arte decorative s-a efectuat însă printr-o nouă decizie ministerială în 1942, dată la care se poate socoti încheiată funcționarea Academiei de arte frumoase înființată în 1925 la Cluj și mutată apoi la Timișoara. Majoritatea profesorilor școlii (C. Bogdan, R. Ladea, A. Ciupe, A. Demian) aveau să părăsească Timișoara și, o data cu plecarea lor, nivelul școlii avea sa scadă.

Despre importanța acestei școli în învățământul artistic românesc, V. Beneș scria câteva pagini apreciative într-un amplu articol intitulat „Două decenii de artă plastică ardeleană“, apărut în *Gând românesc* (an VII, nr. 7-8,1939): „școala de arte frumoase, înființată la Cluj în anul 1926 și mutată la Timișoara din lipsă de local și din alte lipsuri și nemulțumiri în 1933, avea să fie, atâta timp cât a stat la Cluj, ca și în anii următori de la Timișoara, focarul care întreținea vie mișcarea artistică în Ardeal. [...] avea să însemne în totalitatea atmosferei artistice o epocă. Este trist că nu s-a putut observa de către cei care aveau datoria s-o facă, importanța acestei școli [...]. Cele mai bune elemente din ultima generație a artiștilor ardeleni au ieșit din atelierelor școlii. Și dacă astăzi putem conta pe câteva nume din aceasta generație se poate afirma cu tărie că numai spiritului și calității corpului didactic al școlii i se datorește [...]“.

The School of Fine Arts in Timisoara (1933-1942)

Summary

The paper introduces the activity of the School of Fine Arts in Timisoara, from the time it was transferred from Cluj until its ending in 1942.